

Sistemul financiar La Punct. Corupția dincolo de granițele sectorului public

Comentariu analitic

Autor: Dumitru Pîntea

Iunie 2018

Care este sursa și riscurile corupției în sectorul bancar?

Având drept scop mobilizarea resurselor disponibile de la deponenți și orientarea acestora către cei care investesc, băncile au un rol determinant în susținerea și dezvoltarea mediului economic. În lipsa unei piețe de capital dezvoltate, în Republica Moldova băncile rămân a fi unul din cei mai mari finanțatori ai economiei naționale, atât în ceea ce privește afacerile companiilor private, cât și proiectele individuale ale persoanelor fizice. Importanța acestui sector pentru economie este redată de volumul de credite acordate, peste 32 mlrd. MDL la sfârșitul anului 2017 sau 20% comparativ cu PIB-ul țării. Mai mult ca atât, băncile sunt și un important finanțator al statului asigurând permanent resurse de circa 7 mlrd. MDL pentru finanțarea datoriei de stat interne. De cealaltă parte, oferind practic singurul instrument financiar de economisire, băncile autohtone păstrează economii de la populație și firme în volum de circa 60 mlrd. MDL, cu 20% mai mult decât resursele acumulate la bugetul public național într-un an de zile.

Eficiența mobilizării fondurilor de la cei care economisesc către cei care investesc poate fi subminată de corupție și intențiile obscure ale unor bancheri care asigură tot acest proces. Fenomenul corupției este pe larg răspândit în țările în curs de dezvoltare datorită prevalenței unui mediu caracterizat de slăbiciunea statului de drept, ineficiența sistemului judiciar sau existența unui cadru instituțional ce nu poate asigura o bună guvernare. Reieșind din aceste caracteristici corupția poate fi întâlnită nu doar în instituțiile publice, dar și în activitatea unor entități private cum ar fi băncile, care prin faptul că utilizează bani atrași de la populație își demonstrează caracterul și interesul public. De regulă, corupția în bănci își face apariția în cadrul activității de creditare în instituțiile caracterizate de un nivel redus de guvernantă și management al riscurilor. Supraevaluarea gajului, gestionarea proastă a conflictelor de interese, volum mare de credite acordate către persoanele afiliate¹ sau cele expuse politic, precum și participarea la scheme de spălare de bani, sunt printre principalele situații cu risc ridicat de corupție. Drept rezultat, o asemenea activitate bancară este caracterizată de pierderi, volum mare de credite care devin neperformante, grad ridicat de ineficiență și riscuri sporite asupra deponenților. Totodată, chiar dacă nu suntem clienții unei asemenea bănci, aceste fenomene ne afectează pe fiecare din noi atât din punct de vedere al produselor bancare care devin scumpe, cât și din perspectiva stabilității sistemului financiar în cazul în care se ajunge la situația de faliment.

Pentru Republica Moldova, dimensiunea, severitatea și caracterul public al recentelor fraude bancare demonstrează existența fenomenului corupției cu consecințe directe asupra consumatorilor și plătitorilor de taxe. După cum menționează și rapoartele de investigație Kroll, fraudele masive au fost în primul rând rezultatul încălcării conștiinței a normelor din activitatea de creditare, și totodată, încălcarea principiilor etice și de integritate ale unor manageri bancari. În al doilea rând, fenomenul corupției a extins anvergura fraudelor către un nivel nemaivăzut chiar și pe plan internațional, generând riscuri la adresa securității naționale și economice a țării. Astfel, criza bancară din 2014/2015 ne-a afectat pe fiecare din noi rămânând o pată neagră pentru sectorul bancar autohton și elita politică de la acea vreme. În același timp aceasta a reprezentat un moment de cotitură și reflecție asupra modului în care se face activitate bancară în țara noastră.

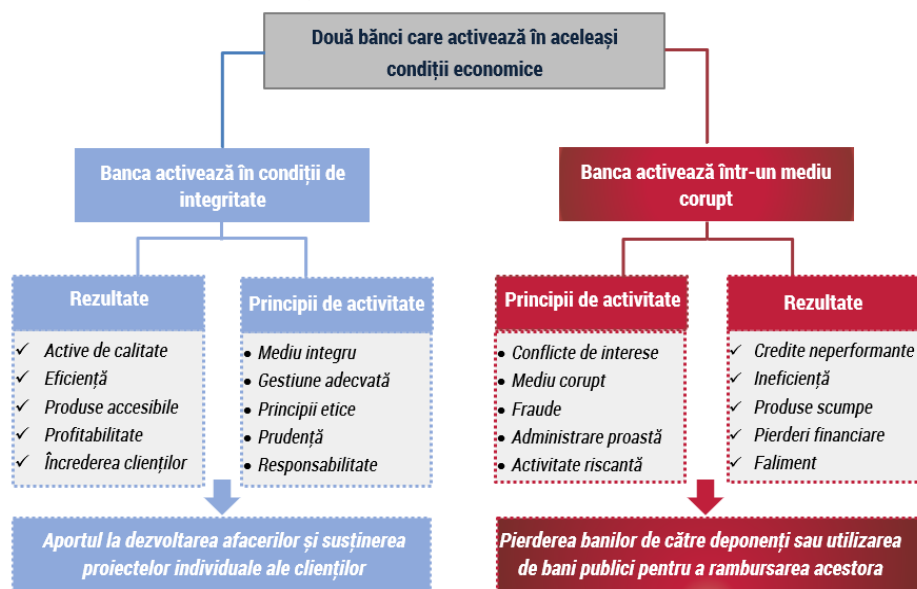
¹ Persoanele afiliate sunt acele persoane care prin natura activității lor pot manifesta un control asupra băncii sau asupra persoanelor cu funcții cheie

Corupția și fraudele din bănci – o barieră în calea dezvoltării economice

După cum a demonstrat și criza bancară din 2014/2015 pierderile generate de fraude și corupție reprezintă un impediment semnificativ în atingerea obiectivelor de creștere economică și dezvoltare durabilă. Degradarea standardelor etice și a celor de integritate la nivelul mai multor bănci au accentuat expansiunea creditelor neperformante și acțiunile de spălare de bani. Totodată, interesele obscure ale unor manageri și acționari au facilitat sustragerea frauduloasă a resurselor financiare prin intermediul activității de creditare ceea ce a condus la falimentul și lichidarea a trei bănci. În rezultatul acestor acțiuni, circa 1 mlrd. USD a fost sustras din circuitul financiar al țării, economia a intrat în recesiune, iar miliarde de lei bani publici au fost utilizați pentru a acoperi gaura creată. Pe lângă riscurile la adresa stabilității financiare, alte riscuri colaterale de ordin social sau politic, materializate prin pierderea încrederii în instituțiile statului, migrație și coruperea deputaților s-au manifestat mai puternic ca oricând.

Deși toate băncile autohtone activează în același mediu economic, în urma activității desfășurate acestea prezintă rezultate și performanțe diferite. Fiind principala activitate a băncilor, orice carențe din procesul de creditare își lasă amprenta asupra eficienței întregii activități afectând în același timp reputația și soliditatea instituției. Chiar dacă este un business privat, putem spune că performanțele proaste ale băncilor pot afecta cetățeanul de cel puțin două ori: odată din perspectiva creșterii costului la credite și alte servicii bancare, și încă odată din perspectiva menținerii stabilității financiare în cazul în care banca este una de importanță sistemică și necesită alocarea de resurse publice pentru a evita falimentul. Mai exact, în primul caz consumatorii de credite și clienții băncilor vor achita mai mult pentru serviciile bancare deoarece în costul final va fi inclusă și o marjă de ineficiență rezultată de pe urma activității de creditare defectuoase. În al doilea caz, bani de la bugetul de stat vor fi utilizați pentru salvarea unor bănci cu probleme în detrimentul unor investiții publice sub formă de drumuri bune, școli renovate, spitale performante, etc. Totodată, consecințele pentru societate în ansamblu vor fi aceleași, creșterea economică va fi afectată, iar bunăstarea populației va avea de suferit. Pentru a înțelege mai bine cum corupția și alte deficiențe din activitatea băncilor afectează cetățeanul de rând, figura 1 descrie un caz ipotetic care compară activitatea a două bănci: o bancă care activează prudent și în condiții de integritate și o bancă afectată de corupție și alte vulnerabilități. Astfel, banca care activează într-un mediu integru respectând principiile de prudență și responsabilitate va avea nu doar rezultate bune la nivel de instituție, dar își va aduce aportul și la dezvoltarea economică. De cealaltă parte, o bancă care activează într-un mediu corupt va înregistra rezultate proaste care în final vor afecta finanțele publice și întreg mediul economic.

Figura 1. Corupția vs. integritate în activitatea băncilor

Sursa: Compilația autorului

Cum prevenim corupția în bănci și asigurăm o activitate sănătoasă?

Orice criză comportă un proces de reflecție asupra celor întâmplate și mai ales determină o nouă viziune asupra celor ce urmează de făcut. La nivel național, începând cu anul 2015, o serie de reforme orientate spre întărirea procesului de guvernare al instituțiilor financiare și corectarea modelului de activitate al băncilor au fost demarate. Acestea vin să transpună cele mai noi și bune practici existente la nivel internațional cu scopul de a avea un sistem bancar robust care să finanțeze economia națională într-un mod eficient. În prim plan sunt puse elemente de guvernare, integritate, principii etice și gestiune adecvată a riscurilor. Totodată, pentru domeniul integritate și prevenire a corupției în activitatea băncilor o serie de instrumente necesită a fi dezvoltate și aplicate, doar așa fiind asigurată ireversibilitatea reformele demarate și schimbarea culturii și modului cum se face activitate bancară în țară. Aici vorbim de existența unor reguli puternice de combatere a corupției, de prevenire a spălării banilor, gestionare corespunzătoare a relațiilor cu persoanele afiliate și cele expuse politic, sancțiuni, precum și măsuri care să dezvolte o cultură a integrității și o conduită profesională conformă cu standardele de etică bancară, după cum urmează:

- **Politici naționale adecvate de prevenire și combatere a faptelor de corupție**

Mituirea și traficul de influență sunt două dintre elementele cheie ale actului de corupție la care sunt expuși angajații băncilor. Desfășurarea activității bancare într-un mediu corupt sau interacțiunea de orice fel cu persoane afiliate sau expuse politic sunt printre factorii principali care expun personalul bancar la acțiuni de luare de mită sau la încălcarea principiilor de activitate. Având în vedere aceste riscuri, este esențială existența unui cadru anticorupție adecvat și instituții independente care au capacitatea să lupte cu acest fenomen. Totodată, este importantă sporirea responsabilității și pedepselor pentru actele de corupție, inclusiv cu interzicerea ocupării posturilor în sistemul financiar pentru totdeauna în cazul unor fapte cu consecințe grave.

- **Identificarea beneficiarilor finali ai tranzacțiilor financiare**

Disimularea beneficiarilor finali prin intermediul unor aranjamente cu persoane interpușe sau în spatele unor companii „off-shore” este o metodă aleasă de persoanele corupte pentru a-și ascunde identitatea. Rezultatele din perioada anilor 2012-2014 materializate printr-un volum consistent de fonduri acordate cu încălcarea normelor de creditare demonstrează că sectorul bancar autohton a fost în mod deosebit expus

acestui risc. Conceptul de bază de „beneficiar final” constă în determinarea exactă a persoanei fizice care deține, controlează sau beneficiază, în cele din urmă, de operațiunile unei companii. În această ordine de idei, băncile trebuie să elaboreze și să aplice măsuri preventive adecvate de cunoaștere a clientului până la ultimul beneficiar final. În procesul de creditare, personalul bancar trebuie să dispună de proceduri și mecanisme de monitorizare și raportare a tranzacțiilor suspecte care să poată preveni orice tentativă de obținere frauduloasă a creditelor. Totodată, și autoritățile statului trebuie să se asigure că există suficiente informații corecte privind proprietatea și controlul efectiv al persoanelor juridice care pot fi obținute și accesate de bănci în timp util. Astfel, existența unui model eficient de ținere a evidenței valorilor mobiliare poate conferi siguranță și integritate deținătorilor, proteja drepturile acestora și crește transparența acționarii până la cunoașterea exactă a beneficiarilor finali.

- ***Gestionarea corespunzătoare a conflictelor de interese, a interacțiunii cu persoanele afiliate și cele expuse politic***

Fiind furnizori de servicii financiare către întreaga societate, apariția unui conflict de interese este o situație destul de probabilă în decursul activității băncilor. Există numeroase varietăți de conflicte de interese care se aplică unei game largi de comportamente și circumstanțe, elementul de bază fiind concurența dintre interesele și obligațiile unor persoane. În activitatea băncilor autohtone, cele mai răspândite forme de conflict de interese apar în procesul de creditare a persoanelor afiliate și în cadrul interacțiunii cu persoanele expuse politic. În acest caz, ținând cont de natura relației pe care o bancă o poate avea cu persoanele afiliate sau mediul politic, managementul superior are responsabilitatea de a pune în aplicare un cadru adecvat de identificare, control și gestiune a conflictelor de interese. În mod direct, un asemenea cadru trebuie să reprezinte o procedură clară de urmat, cunoscută și înțeleasă de toți angajații, în cazul identificării unui conflict de interese. De asemenea, aceasta trebuie să orienteze relațiile dintre bancă pe de o parte, și persoanele afiliate sau cele expuse politic pe de altă parte, către un comportament independent și în interesul băncii.

- ***Promovarea unor principii și valori etice orientate spre integritate***

Atât pe plan global cât și pe plan național este evidențiată nevoia unei transformări a culturii și valorilor etice aplicate în cadrul băncilor. Devine din ce în ce mai clar că doar prin promovarea principiilor de integritate și bună reputație poate fi restabilită și menținută încrederea în bănci. Astfel, managementul băncilor trebuie să mențină politici de etică bine concepute și încorporate în procesele organizaționale la nivelul întregii instituții. În ultima perioadă pe plan global, unul dintre cele mai utilizate instrumente de control este evaluarea respectării unor standarde optime de competență și onorabilitate (*fit&proper standards*) pentru cei ce activează în mediul financiar-bancar. Deși inițial acestea sunt prevăzute pentru acționari și conducerea superioară, totuși aplicabilitatea acestora trebuie extinsă către o mai mare parte din personalul bancar cei mai expuși la faptele de corupție, în special cum ar fi directorii de filiale sau ofițerii de credite.

- ***Remunerare orientată spre performanțe generale obținute pe termen lung***

Ca și pentru alte sectoare economice, remunerarea bancherilor este de cele mai multe ori determinată de plăți variabile în funcție de performanțele financiare anuale ale băncii – bonusuri și alte beneficii care de multe ori depășesc salariul de bază. Totuși, acest model de remunerare stimulează un anumit tip de comportament, orientat spre atingerea unor performanțe mari pe termen scurt în condițiile unor riscuri ridicate și în același timp în detrimentul unui profit sustenabil pe termen lung. Pentru a gestiona corect apetitul de risc și a promova un comportament integru în rândul angajaților, băncile trebuie să stabilească politici de remunerare care să ia în calcul și criteriile de performanță nefinanciară, cum ar fi contribuția la menținerea reputației băncii, spiritul de responsabilitate sau lipsa încălcărilor. Mai mult ca atât, ținând cont de ciclul relativ lung de activitate, perioada de evaluare ar trebui să se extindă dincolo de granițele unui an financiar și să se bazeze pe o perioadă de 3-4 ani, perioadă comparabilă cu durata medie a portofoliului de credite.

- ***Sanțiuni corespunzătoare***

În scopul implantării și dezvoltării unei culturi a integrității trebuie să existe responsabilitate pentru acțiunile întreprinse atât la nivel de persoană individuală, cât și la nivel colectiv de bancă. Cea mai eficientă măsură de descurajare a actelor de corupție și acțiunilor ilicite ar fi existența unui regim sancționar corespunzător din punct de vedere al cuantumului penalităților precum și instituții eficiente care ar contracara acest flagel. La moment, deși legislația bancară și cea anticorupție stabilesc sancțiuni pecuniare și penale pentru încălcarea regulilor de creditare, mare parte din dosarele deschise în contextul fraudelor bancare bat pasul pe loc fără ca persoanele implicate să fie într-un mod sau altul responsabilizate pentru acțiunile comise.

- ***Transparența în activitatea bancară***

Deși toate măsuri menționate anterior au o importanță deosebită pentru asigurarea unei activități bancare sănătoase, totuși fortificarea nivelului de transparență și dezvăluire a informațiilor devine esențială în scopul informării organelor de supraveghere (BNM) și a consumatorului. În lipsa unor informații pertinente privind situația reală din cadrul unei bănci, BNM nu poate lua decizii juste privind stabilitatea financiară colectivă. De cealaltă parte, nici consumatorul nu poate lua decizii clare care să-i garanteze încrederea deplină și perspective financiare pozitive. În aceste condiții, băncile trebuie să furnizeze în timp util, corect, și de o manieră relevantă suficiente informații calitative și cantitative care să permită utilizatorilor evaluarea corectă a activității de ansamblu. În același timp, consumatorii trebuie să se informeze atent atunci când își aleg o bancă drept partener, să se informeze despre drepturile sale și să analizeze atent ofertele mai multor bănci pentru a fi sigur că face o alegere corectă.